

INNOVATSION TAFAKKUR TUSHUNCHASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xusanov Jamoliddin, Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: fals.f.d., prof. G.G'affarova

Annotatsiya. Ushbu maqolada innovatsion tafakkur tushunchasining mazmun-mohiyati, unga oid ta'riflar, innovatsion tafakkurning inson hayotiga ahamiyatli, uning ijobiy hamda salbiy jihatlari, hozirgi paytda yoshlarning hayotiga ommaviy axborot vositalarining o'rni, yosh avlodning ma'naviy axloqiy tarbiyasidagi ahamiyati to'g'risida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: tafakkur, innovatsion tafakkur, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy madaniyat, axborotlashgan jamiyat, mafkuraviy immunitet, axloq.

Innovatsion fikrlash kontseptsiyasining o'ziga xos xususiyatlari

Khusanov Jamoliddin, student of Chirchik State Pedagogical University

Scientific supervisor: Ph.D., prof. G. Gaffarova

Annotation. This article discusses the essence of the concept of innovative thinking, its definitions, the significance of innovative thinking for human life, its positive and negative aspects, the role of mass media in the lives of young people today, and its importance in the spiritual and moral education of the younger generation.

Keywords: thinking, innovative thinking, social networks, mass culture, information society, ideological immunity, ethics.

Kirish

Bugungi globallashtirish, axborotlashgan hamda raqamlashgan olamda har bir mamlakatning rivojlanishi va jamiyat taraqqiyoti iqtisodiyotning innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishi, innovatsiyalarni muvaffaqiyatli ilgari surish uchun zarur bo'lgan barcha sharoitlarni yaratadigan kompleks yondashuv bilangina amalga oshirish mumkin. Innovatsiyalarni amalga oshirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlashning muhim jihatlardan biridagi kamchiliklar muqarrar ravishda butun innovatsion jarayonning barbod bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa, fuqarolar o'rtasida innovatsion fikrlashning mavjudligi zamonaviy sanoatni yaratib bo'lmaydigan

shartlardan biri bo'lib, bu nafaqat innovatsion faoliyatga tayyorlikda, balki innovatsiyalarga ijobiy munosabatda ham namoyon bo'ladi. Savodli, talabchan, ilg'or iste'molchining mavjudligi innovatsiyalar uchun qulay bozorni shakllantirishning eng muhim shartidir.

Hozir mamlakatimizning barqaror taraqqiyotini ta'minlash, raqobatbardoshligini mustahkamlash, aholi farovonligini oshirish uchun innovatsion iqtisodiyotni joriy qilish eng muhim omillardan bo'lib qolmoqda. Bu borada davlatimiz rahbarining "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 dekabrda "Iqtisodiyot tarmoqlari uchun muhandis kadrlarni tayyorlash tizimini innovatsiya va raqamlashtirish asosida tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-42-son qaroriga qo'shimcha va o'zgartirish kiritish to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28 yanvar 2022 yildagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmonida inson kapitalini, intellektual salohiyatini takomillashtirish orqali mamlakatimizda innovatorlarni tayyorlash bo'yicha tegishli vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalarni Yangi O'zbekiston taraqqiyotiga mos holda bajarish va iqtisodiy-ijtimoiy hayotimizga innovatsiya joriy qilinishiga alohida e'tibor qaratilgan. Ayniqsa, innovatsion iqtisodiyotga erishish uchun innovatorlarni kamolga yetkazish, buning uchun esa inson tafakkurini rivojlantirish lozimligi ta'kidlangan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Tafakkur subyektiv voqelik, u ong, aqlu-idrok, tasavvur va bilish jarayoni bilan bog'liq. Biroq barcha ong shakllari, aql-u idrok usullari, tasavvur va bilimlar innovatsion tafakkur bo'lavermaydi.

A.P. Usolsev va T.N.Shamalolar innovatsion fikrlash tushunchasiga ta'rifi berishgan hamda uning o'ziga xos xususiyatlari va tuzilishga e'tibor qaratishgan [16].

S.V. Sokerina fikricha, "innovatsion fikrlash faqat ushbu komponentlarni amalga oshirish, funksional maqsadga erishishni ta'minlaydigan sharoitlarda faoliyat ko'rsatishi mumkin"[13]. Uning ilmiy tahlillari natijasida "innovatsion

fikrlash” tushunchasining ta’rifini tashkil etuvchi maqsad qo’yuvchi, tashabbuskor, semantik, protsessual, kognitiv, mazmunli, hissiy, ijtimoiy belgilovchi va shaxsiy komponentlar aniqlangan.

C.S. Otamuratov tadqiqotlarida jamiyatni modernizatsiyalash jarayonida yoshlar ijtimoiy-innovatsion faolligini oshirish ahamiyati tahlil etilgan. Mavjud ilmiy tushunchalar berilib, yoshlarning jamiyatni modernizatsiyalash jarayonidagi ishtiroki, ularni faolligini oshirishdagi omillar, ularni inobatga olish kerakligi ko‘rsatib o‘tilgan[12].

SH.Tursunova ilmiy maqolasida innovatsion tafakkurning inson ongi, aqlu idroki, tasavvurlari kabi subyektiv faoliyatiga oid ijodiy-amaliy faoliyat turi ekani qayd etiladi. Bu faoliyat turi ratsionalga, jamiyat ehtiyoji va talablariga tayanishi ochib beriladi [15].

professor T.T. Madumarov O‘zbekistonda yoshlar innovatsion tafakkurini yuksaltirishning ustuvor yo‘nalishlarini tahliliga [10], SH.T. Kubayeva ilmiy tadqiqotlarida innovatsion tafakkurning ontologik va gnoseologik tahliliga qaratilgan [9].

Tadqiqotchi H.I.Abdurahmonov jamiyatimizda innovatsion tafakkurni shakllantirish jarayonlari va uning ahamiyatini tahlil qilgan. Innovatsion tafakkurni shakllantirish talablari, bunda ijodiy tafakkurning roli, nazariy bilimlarning ahamiyati va inson miyasining qobiliyatlari hamda mantiq va rejalashtirish bilan innovatsion tafakkurni shakllantirib bo‘lmasligini o‘rgangan. Shuningdek, bunda bir necha innovatsion to‘siqlar va ularni bartaraf qilish bo‘yicha takliflar bergan [2].

Muhokama va natijalar.

Inson ongi, aqlu idroki mavjud yondoshuvlar, ta’riflar va andozali fikrlar bilan qoniqmaydi, ularni o‘zgartirishni, yangilashni istaydi. Yangilik izlash, yangi fikrlarga intilish insondagi bilish xislatiga, gnoseologik ehtiyojlarga monandir. Shunday ekan, innovatsiya avvalo insondagi ichki, ma’naviy-ruhiy va gnoseologik ehtiyojlar mahsulidir. Innovatsion tafakkur tagida yon atrofni ijtimoiy hayotni ratsional asosida yangilash o‘zgartirish istagi yotadi. Inson ongi aqlu idrokidagi yangilikka o‘chlik, ehtiyoj ratsional asosga qurilganida innovatsion mohiyat kasb

etadi. Demak innovatsion tafakkur yon-atrofini o'zgartirishga yangilashga qaratilgan ratsional asosli subyektiv faoliyati demakdir.

Innovatsion fikrlash - bu yangi yoki allaqachon o'rganilgan muammolarga original yechimlarni topish, atrofingizdagi dunyoni yaratish va yaxshilash qobiliyati. Siz bo'limdagi jarayonlarni qanday optimallashtirishni aniqlay olasiz yoki halokatli kasallikni davolashni ixtiro qilishingiz mumkin. Har ikkisi ham innovatsion fikrlash mahsuli.

Shu bilan birga, bir qator tadqiqotchilar "innovatsion fikrlash" tushunchasini ijodkorlik [5], ilmiy fikrlash [11], ijodiy fikrlash [14; 17] va boshqalar kabi tafakkur, uning xususiyatlari, o'xshash va farqli xususiyatlariga o'xshash tushunchalar bilan qiyosiy tahlil qiladilar.

Shu bilan birga, tadqiqotchilar bir ovozdan innovatsion fikrlash nostandart fikrlash ekanligini ta'kidlaydilar [18], bu o'rganilayotgan fikrlash turlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu tezis M.N.Javoronkova tomonidan tasdiqlangan bo'lib, rivojlanishi kerak bo'lgan innovatsion fikrlashning yettita asosiy qobiliyatini ta'kidlaydi:

1. Tor yo'naltirilgan fikrlash o'rniga tizimli, "ko'p ekranli" fikrlash.
2. Ixtisoslashgan fikrlash o'rniga yechimlarni izlashda mavhum fikrlash
3. Obyektga yo'naltirilgan fikrlash o'rniga funksiyaga yo'naltirilgan fikrlash.
4. Qisqa muddatli fikrlash o'rniga uzoq muddatli fikrlash.
5. Sakrash o'rniga analitik fikrlash.
6. Xaotik fikrlash o'rniga tuzilgan fikrlash.
7. Tanish yechimlarni izlash o'rniga muammoni ko'ra olish qobiliyati [7].

S.V. Sokerina "innovatsion fikrlash" ta'rifini o'rganish jarayonida uning xususiyatlarini batafsil ko'rib chiqishga imkon beradigan to'qqizta komponent prizmasi orqali o'rganish zarur [13] deb hisoblaydi. Hamda "Innovatsion fikrlash" ta'rifining tarkibiy qismlarini yorib berishga harakat qilgan.

Xususan, maqsadni belgilash komponenti (N.M.Vostrikova, A.P.Usolev, YE.V.Batovrina) bo'yicha "inovatsion faoliyatni dastlab aqliy modelni yaratishga, so'ngra ushbu modelni amaliyotga tatbiq etish uchun predmetli faoliyatni amalga

oshirishga yo'naltirilgan maqsadga yo'naltirilgan faoliyat [6; 16; 4] deb qaralishi mumkin. Innovatsion fikrlash natijaga erishishga qaratilgan [4]. Albatta, innovatorning tafakkuri o'zi o'ylayotgan obyektning holatini o'zgartirishga qaratilgan bo'lib, uni yaxshilash yoki yaxshilashni xohlaydi.

Boshlovchi komponent (G.M. Kodjaspirova, G.A.Tokareva va boshqalar) bo'yicha, innovator innovatsion fikrlashni o'z ichiga olgan va unga hamroh bo'lgan ichki kuch tomonidan boshqariladi. Bu ichki ehtiyojlarni amalga oshirishga asoslangan ichki motivatsiya bo'lishi mumkin. Boshlovchi omillardan biri novatorni o'ziga tortadigan sezgi [8], shuningdek shakllangan "innovatsion ong" bo'lishi mumkin, bu quyidagi parametrlar bilan tavsiflanadi: a) standartga nisbatan innovatsion faoliyatga yo'naltirilganlikning ustunligi; b) innovatsionlikni baholash (yoki shkalasi) mavjudligi; v) barqaror (lekin ortiqcha emas) motivatsiya; d) innovatsion ehtiyojlar; d) innovatsion rejalar [14].

C.S. Otamuratov ilmiy maqolasida islohotlar jarayonida yoshlarning tutgan o'rni qay darajada ekanligi va ularni faol ishtiroklarini ta'minlash zarurligi to'g'risida fikr yuritgan. Bu esa o'z navbatida jamiyatni modernizatsiyalashni muvaffaqiyatli amalga oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan. Uning fikricha, "yoshlarda ijtimoiy-innovatsion faollikni oshirish deganda, ular ongi va dunyoqarashida bugun jamiyat ijtimoiy tuzilmasi tarmoqlarida kechayotgan o'zgarishlar (rivojlanish va inqirozlar)dan kelib chiqqan holda, ularni taraqqiyotga yo'naltirish, mavjud muammolarni bartaraf etishda yagona kuch sifatida birlashib harakat qilish zarurligini shakllantirish nazarda tutiladi. Bu o'ta muhim vazifa mamlakatda yoshlarga qaratilgan davlat siyosatida ustuvor yo'nalishni tashkil qiladi [12].

Innovatsion fikrlash - bu muammolarni hal qilishda yangi g'oyalar va yondashuvlarni yaratish qobiliyati, shuningdek, standart echimlardan tashqariga chiqish va nostandart echimlarni topish imkonini beruvchi ijodiy fikrlash qobiliyatidir. Innovatsion fikrlash nafaqat muammoni ko'rish qobiliyatini, balki uni hal qilishning yangi usullarini izlashni, shuningdek, ushbu yechimlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Innovatsion tafakkur bir muncha keng tushuncha unga jamiyatimizda turli hil yondashuvlar bor. Aytishimiz kerakki bugungi kundagi fan – texnika yutuqlari va ularning ilg‘or tajribalari desak xato bo‘lmaydi. Insoniyat har soniyadan hozirgi zamon undagi insonlar hayotini yaxshilash uchun qaysidir texnika yoki texnologiyani ustida bosh qotirmoqda.

Yaponiya fan texnikada ildamlab ketgan davlat xussusan bugungi kunda yapon olimlari sun‘iy intellekt haqida bosh qotirmoqda, ular o‘z tafakkuri ya’ni kim aqlu zakovati doirasida ish ko‘rishmoqda. Zero, ularning tafakkuriga sun‘iy intellektni loyihalash uchun ma’lumot tushuncha borligi farqi bilan ular ildamlamoqda. Tafakkur inson aqliy faoliyatning yuksak shakli bo‘lib obyektiv voqelikni inson ongida aks ettirishi uning borliq haqidagi umumiy tasavurlar yig‘indisiga aytiladi.

Innovatsion tafakkur masalasida so‘z boshlashdan avval yurtboshimiz nutqlarini aytib o‘tishni lozim bildik. Mamlakatimiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, ta’limning yangi, zamonaviy usullarini, jumladan, pedagogik va axborot kommunikatsion texnologiyalarni joriy etish sohasidagi ishlarni rivojlantirishni ta’kidlab shunday deydi: “Hammamiz yaxshi bilamiz, bugungi davr yuqori texnologiyalar, innovatsiyalar zamonidir” [1]. Haqiqatdan ham innovatsion tafakkur bugungi yoshlardan o‘tkir zehn va ko‘nikma talab etadi, har bir texnika haqida bilimga ega bo‘lish boshqa unga qo‘shimcha bilim sarflab qaytadan loyihalashtirish boshqa masala bu tafakkur zehniga bog‘liq bo‘ladi.

Globalashuv jarayonida innovatsion tafakkur nima degan savolga yaxlit javobimiz shundan iborat bo‘lsinkim bu avvalo bugun dunyoning barcha joyida istalgan qatlamida yangi ilm-fan texnika yutuqlaridan tortib barcha yaratilgan texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmasi doirasining yaxlit tizimi va umumiy tushunchalar doirasining o‘xshashligi deyish mumkin.

Bugun insoniyat har qachongidan ko‘ra yangi innovatsion texnologiya rivojini qo‘llab quvatlamoqda bu aytish mumkinki zaruriyatning bir ko‘rinishi.

N.A.Berdyayev aytganidek, “dunyoviy zaruriyat anglanishi uchun inson tafakkurida unga muvofiq keluvchi zaruriyat yaratilishi darkor” [3]. Ya’ni, bugun

globallashuv jarayonida insoniyat ko'proq qaysi soha yoki tarmoqdagi innovatsion texnologiyalarga muhtojlik yoki zaruriyat sezmoqda, xususan tibbiyot, ta'lim, sanoat, boshqaruv, mudofa sohasi va boshqalar barchasi uchun yangi texnologiya yangi imkoniyat demakdir.

Shunday qilib, innovatsion fikrlash ma'lum shaxsiy xususiyatlarga asoslanadi va innovatsion faoliyatning ma'lum maqsadiga ega bo'lgan va ichki xabarlar bilan boshlangan innovator yangi ma'noni anglash va izlash orqali fikrlash jarayonini mavjud bilimlarni rivojlantirish va muayyan harakatlar va jarayonlarni amalga oshirish orqali amalga oshiradi, bunda innovatsion fikrlash ham amalga oshiriladi va rivojlanadi. Shu bilan birga, fikrlash jarayoni innovatsion fikrlash faoliyati uchun qo'shimcha katalizatorlar bo'lgan ma'lum bir hissiy fon va atrof-muhitning qo'llab-quvvatlashi bilan birga keladi.

Xulosa

Bugun yurtimizda ta'lim dargohlariga innovatsion texnologiyadan foydalanish tushunchasi desak ustoz murabiylarga birinchi galda elektron doskalar ko'z oldilariga keladi, avallo unutmaylik ustozlar innovatsion texnologiyani o'z o'quvchilaridan yaxshi bilmas yaxshi qo'lay olmas ekan uning yoshlarga zamonaviy texnologiyalar haqida bilim berishning nafi yo'q. Aytishimiz mumkinki, barcha innovatsion texnologiyani foydalanishni bilishdan iborat bo'lgan tafakkur doiramizni unga o'zgartrish yoki qo'shimcha kirtishga sariflasak tafakkur doiramiz samaraliroq va foydaliroq bo'lar edi. Jamiyat taraqqiy etgan sari undagi texnika ham taraqqiy etmoqda lekin ko'proq inson ma'nfati uchun xizmat qilishi ayon bo'lgan texnikadan foydalanishdan ko'ra jamiyatimizdagi 10 nafar insondan 1 nafari unga yangilik kiritishni o'ylasa bu jamiyatda innovatsion taffakur ancha rivoj topgan bo'lar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. - Тошкент, "Ўзбекистон" НМИУ, 2017. 168-б.

2. Абдурахмонов Х.И. Жамиятда инновацион тафаккурни шакллантиришнинг ўзига хослиги // НамДУ НамДУ илмий ахборотномаси - Научный вестник НамГУ 2020 йил 7-сон, -Б.161-167.

3. Berdyaev N. Falsafa erkin ijoddir // Tafakkur, 2018, 3 son. 31-32.
4. Батоврина, Е.В. Формирование инновационного мышления как значимое направление подготовки персонала // Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. 2014. № 18. С.: 28-32.
5. Батоврина, Е.В.; Блохина, М.С. Развитие инновационного мышления персонала в процессе профессиональной подготовки // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2017. № 4 (48). С.: 126-134.
6. Вострикова, Н.М. Понятие «мышление» в психолого-педагогической литературе // Сибирский педагогический журнал. 2012. № 8. С.: 255-259.
7. Жаворонкова, Н.М. Управление инновациями: кого, как и чему учить? // В сб. Качество открытого дистанционного образования: концепции, проблемы, решения (DEQ-2017). Молодежь и наука. Материалы XIX международной научно-практической конференции студентов. 2018. С.: 73-76.
8. Коджаспирова, Г. М.; Коджаспиров, А.Ю. Педагогический словарь: для студентов высш. и сред. пед.учеб. заведений. М.: Академия. 2003. 176 с.
9. Кубаева Ш.Т. Ўйин ва инновацион тафаккур (онтологик ва гносеологик таҳлил). Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Самарқанд 2019. –Б.17.
10. Мадумаров Т.Т. Ўзбекистонда ёшлар инновацион тафаккурини юксалтиришнинг устувор йўналишларини // Тафаккур манзили, 2022. Август, 42-48 б.
11. Молчанова, Е.В. Инновационное мышление как новый формат изменений // В сб. Сборник избранных статей по материалам научных конференций ГНИИ «Нацразвитие». Материалы Международных научных конференций. 2019. С.: 44-46.
12. Отамуратов С.С. Ёшлар ижтимоий-инновацион фаоллигини ошириш омиллари // ORIENSS. 2024. №21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlar-izhtimoiy-innovatsion-faolligini-oshirish-omillari> (мурожаат вақти: 11.06.2025).
13. Сокерина С.В. Инновационное мышление: концептуальный подход // Human Progress. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-myshlenie-kontseptualnyy-podhod> (дата обращения: 11.06.2025).
14. Токарева, Г.А. Инновационное сознание и инновационное мышление: проблемы формирования и регулирования // Современные тенденции развития науки и технологий. 2015. № 2-3. С.: 130-138.
15. Турсунова Ш. Инновацион тафаккур ҳақида илмий-фалсафий мулоҳазалар // Academic research in educational sciences. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsion-tafakkur-a-ida-ilmiy-falsafiy-mulo-azalar> (мурожаат вақти: 11.06.2025)
16. Усольцев, А.П., Шамало, Т.Н. Понятие инновационного мышления // Педагогическое образование в России. 2014. № 1. С.94-98.

17. Чернева, Ю.С., Хмельницкая, Н.И. Инновационное мышление и профессиональная подготовка специалиста // Проблемы управления социально-экономическими системами в условиях инновационного развития. Студент и научно-технический прогресс: сбор. научных трудов IX региональной научно-практической конференции и XXXIX студенческой научной конференции. 2015. -С.281-286.

18. Ness, R.B. Promoting Innovative Thinking // American Journal of Public Health (AJPH). 2015. № S1 С.: S114-S118.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.302365>